

«Я дуже любила Україну, – сором'язливо говорить пані Оля, говорить просто і щиро, – я і зараз її люблю. І якби довелось і тепер піти на завдання, чи віддати життя, я пішла б, і віддала б»⁷.

Отака вона, наша героїчна сучасниця, жінка-легенда, мужня донька українського народу, кавалер Лицарського Хреста, про яку написана і вже видається книжка Софії Буняк «Одісея Олі Горошко».

Три жінки – Софія Смиренко, Любов Шульгіна, Ольга Горошко, яких об'єднала одна, свята любов до рідної землі, одна національна ідея, якій вони присвятили своє життя.

Воліла б закінчити слово про трьох українок, що йшли одна за другою у часі, цікавим висловленням з передмови Євгена Чикаленка до його хроніки «живої історії» – «Щоденника»: «Ота праця для відродження української нації нагадує легенду про будівництво Київсько-Печерської дзвіниці: що збудують майстри за день, те вночі влітне в землю; і так осідало їхнє мурування кілька років. Аж коли скінчили будувати дзвіницю за планом і поставили хреста, то за одну ніч вся вона раптом вийшла з землі.

Отак було і з українським національним рухом: і діди наші й батьки, і ми працювали по мірі наших сил, але наслідків тої праці не видно було, праці кількох поколінь раптом виявилася на світ, як Києво-Печерська дзвіниця з надр землі»⁸.

Отак і щоденна праця Софії Смиренко та Любові Шульгіної, полум'яне життя та подвиги Ольги Горошко вкладали і свої цеглини в підмурок Української Держави.

¹ Столиця. – 1999. – № 20.

² Шульгіна-Іщук Надія. Спогади. Сімейний архів. – С. 4.

³ 36. на пошану Олександра Шульгіна. – Париж; Мюнхен, 1969. – С. 243.

⁴ Там само. – С. 249.

⁵ Горошко О. Спогади. (рукоп.)

⁶ Туди, де бій за волю (Спогади курінного УПА Максима Скорупсь-

кого-Макса). – К.: Вид-во ім. О.Теліги, 1992. – С. 245.

⁷ Горошко О. Спогади. (рукоп.)

⁸ Чикаленко Є. Щоденник. – Львів: Вид-во «Червона калина», 1931. – С. 4.

Тетяна Печериця

П. РЯБКОВ – ЕТНОГРАФ ТА КРАЄЗНАВЕЦЬ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Кардинальні зміни, які відбулися в житті народу України за останні роки, відкрили нові можливості для розширення проблематики історичних досліджень. Стало зрозуміло, що бурхливе відродження національних культурно-наукових надбань України не можливе без докладного вивчення творчості багатьох її діячів. Особливий інтерес у цьому відношенні становить дослідження суспільно-політичної діяльності та наукової спадщини видатних представників інтелігенції України кінця XIX початку XX ст., творчість яких у радянський період з тих чи інших причин не була дослідженою та приєднаною до загальноукраїнської культурно-наукової спадщини.

Однією з таких визначних особистостей України кінця XIX початку XX ст., є громадський діяч, етнограф, історик, археолог та краєзнавець – Павло Захарович Рябков (1848-1926). Будучи енциклопедично освіченою людиною, він займався різноплановою діяльністю і залишив після себе численний доробок наукових праць, більшість з яких так і не була видана.

Наукова спадщина та документи про життєвий шлях П. З. Рябкова зберігаються в архівах академічних інститутів археології та мистецтвознавства, фольклору і етнології, музеях. Особистий фонд краєзнавця, обсягом 614 одиниць зберігання, знаходиться у Державному архіві Кіровоградської області. У ньому увагу дослідників насамперед привертають різнобічні за проблематикою праці П. З.

Рябова з етнографії, археології, історії і культури народів Європи та Азії, нариси з історії України, і, зокрема, Кіровоградщини, докладні дослідження про селянську общину та відміну кріпацтва в Росії.

Павло Захарович Рябков народився 6 липня (29 червня) 1848 р. в м. Херсоні у багатодітній сім'ї середнього достатку. Навчався в Херсонській гімназії, окрім того, у 1868 р. закінчив землемірно-таксаторські класи¹. З дитинства, зазнавши злигоднів, а також під впливом батька, Павло, за його словами «рано починає захоплюватися духом всякого роду протесту...»² Бачачи соціальну несправедливість, юний гімназист П. Рябков зацікавився народницькими теоріями. Наприкінці 60-х рр. XIX ст. в стінах херсонської гімназії був створений один з перших таємний народницький гурток та бібліотека революційної літератури, організатором і завідувачем якої був Павло Рябков.³ На початку 70-х рр. XIX ст. херсонський гурток, активним членом якого він був, об'єднався з одеським та миколаївським, на чолі яких стояли такі відомі народовці як А. Желябов та Ф. Волховський. Саме в цей час відбулося знайомство П. Рябова з Андрієм Желябовим та С. Кравчинським (Степняком). В 70-х рр. XIX ст. розпочався другий етап народницького руху, який відзначений «ходінням в народ». В 1873-1874 рр. «ходінням в народ» захопився і Рябков, за що 6 вересня (24 серпня) 1874 р. його вперше було заарештовано.⁴ В цей же час він був притягнутий жандармами до дізнання по звинуваченню в приналежності до злочинної групи «193». В цілому під вартою Рябков провів рік і десять місяців.⁵ Під час його перебування у в'язниці в Херсонській лікарні від раку помер його батько.

Вийшовши з в'язниці, П. Рябков в останнє зустрічається з А. Желябовим, який зневірившись в ефективності мирної пропаганди, став на шлях терористичних методів боротьби і виїхав до Санкт-Петербурга. Був час, коли і в Рябова виникають симпатії до терористичних методів боротьби, але вони так і не переросли в переконання. В червні 1878 р. П. Рябков брав участь в організації невдалої озброєної втечі з харківської в'язниці революціонерів, засуджених по процесу «193». Наприкінці 1878 р. він переїхав до м. Києва, де влаштувався конторщиком в управлінні Південно-Західних залізниць і почав активну підпільну діяльність. Зокрема,

на початку 1879 р. П. Рябков разом із своїм товаришем Лангасом готовили план замаху на життя київського генерал-губернатора Черткова.⁶ Однак, їх план так і залишився планом. У квітні наступного року Рябков і Лангас були заарештовані за участь в збройній сутичці з жандармерією 11 лютого 1879 р. За наказом київського генерал-губернатора 19 серпня П. Рябков був висланий до Східного Сибіру як «відчайдушний соціаліст і особистість занадто небезпечна».⁷ А 27 липня 1880 р. був доставлений у Середньо-Колімську в'язницю Якутської губернії, де пробув три з половиною роки. Під час трирічного перебування в Сибіру П. Рябков займався географічними та етнографічними дослідженнями. Зібрані тут етнографічні матеріали, пізніше стали основою його наукового реферату «Якуты».

По закінченню терміну заслання, у вересні 1884 року, П. Рябков повернувся на батьківщину в м. Херсон, де з великими труднощами йому вдалося отримати роботу в земському статистичному бюро. В цей час він починає свої науково-етнографічні дослідження, спрямовані на вивчення особливостей діяльності та побуту рибаків у Херсонській губернії, які стали основою його книги «Рибальництво в Херсонській губернії і в прикордонних з нею частинах губернії Таврійській та Бессарабській» (1896 р.).

1892 р. П. З. Рябков отримав посаду земського землеміра в м. Єлисаветграді.⁸ З цього часу і до кінця життя його доля була пов'язана саме з цим містом, культурою та історією цього краю. Переїхавши до Єлисаветграда, П. З. Рябков розпочав широке вивчення матеріальної та духовної культури краю. Він пише збірки місцевих етнографічних матеріалів та надсилає їх до музеїв Санкт-Петербурга, з великим захопленням колекціонує предмети для Єлисаветградського та Херсонського музеїв. В цей же час П. З. Рябков займає активну суспільно-політичну позицію, постійно друкується в місцевих газетах під всевдонімом Негласний.

У 1892 р. він став членом Товариства розповсюдження писемності та ремесел, роботу якого згодом очолив. П. З. Рябков допомагав створювати сприятливі умови для успішної діяльності Єлисаветградського ремісничого училища цього ж товариства, займався просвітницькою діяльністю, організував народну бібліотеку,

гуртки самоосвіти, читав лекції на історичні теми. Саме Павло Захарович був одним із ініціаторів та безпосереднім учасником відкриття 2 лютого 1899р., в м. Єлисаветграді першої громадської бібліотеки (нині Кіровоградська обласна бібліотека ім. Чижевського)⁹. Окрім того, у вересні 1894 р. виконуючи обов'язки земського землеміра, П. З. Рябков склав карту Єлисаветградського повіту¹⁰.

В 1899-1901 роках в Єлисаветградському повіті спостерігався значний недорід, який спричинив голод серед народних мас. П.З.Рябков не міг залишитися осторонь бідуючих селян, він надавав посильну матеріальну допомогу голодуючим селянам та відкрито писав про недорід і голод у пресі, піддаючи критиці дії уряду. В результаті у 1901 році за наказом Херсонського губернатора князя Оболенського П.З.Рябков був звільнений з посади земського землеміра за «розповсюдження через пресу завищених даних про недорід і за заниження значення допомоги голодуючим, яку надавав уряд».¹¹ В цьому ж 1901 р., нервово спустошений та з підірваним здоров'ям, П.З.Рябков виїхав у Францію, де став студентом Паризької Вищої російської школи соціальних наук. Саме тут на протязі трьох років 1901-1903 років. П.З.Рябков слухав лекції кращих російських професорів – М.Ковалевського, І. Мечнікова, К.Тімірязєва, Ф.Волкова, В.Іванова, М.Туган-Барановського. За три роки П.З.Рябков прослухав систематичні курси з філософії та методології суспільних наук, загальної соціології, антропології, етнографії, загальної історії, історії релігії, економіки тощо. В 1903 р. П.З.Рябков успішно захистив свій науковий реферат «Община в России и других странах» і, отримавши сертифікат, повернувся в Росію.¹²

В революційних подіях 1905-1907 років, які застали П.З.Рябкова в м. Тирасполі, він брав лише незначну участь.¹³ Про те, де жив і працював П.З.Рябков з 1907 по 1911 рр. майже нічого не відомо, але найімовірніше, – що в цей час він перебував в Тирасполі. Подальший життєвий шлях П.З.Рябкова архівні документи фіксують, починаючи з 1911 р., коли він повертається до Єлисаветграду. 3 травня 1911 р. по 1915 р. П.З.Рябков виконував обов'язки міського землеміра м.Єлисаветграда. В цей період він активно працював над проблемами забудови міста, невідкладними вважав вирішення питань санітарно-гігієнічної його організації, та озеленення.¹⁴ В

січні 1913 р. П.Рябков прийняв участь в з'їзді Товариства російських землемірів, який відбувся в Москві.¹⁵ Не залишився Павло Захарович осторонь й від вирішення основних просвітницьких питань міста. Він брав активну участь у створенні та відкритті в 1912 р. в м.Єлисаветграді першого народного дитсадку, за навчання в якому діти з незабезпечених сімей звільнялися від оплати.¹⁶ Окрім того, в цей час П.З.Рябков розробляє та виносить на обговорення Товариства розповсюдження писемності і ремесел свій проект створення Товариства зеленого царства. Основними завданнями останнього вважав виховання у дітей та підлітків любові до рослин, як до живого організму, а все населення міста виховувати в дусі бережного ставлення до навколишнього середовища.¹⁷

Починаючи з 1913 р. діяльність П.З.Рябкова тісно пов'язана з розвитком музейної справи в м. Єлисаветграді. Саме він продовжив справу видатного українського етнографа, археолога та історика В. М. Ястребова, який ще в 80-х роках XIX ст. заклав основи музейної справи на Єлисаветградщині, створивши перший в повіті історико-географічний музей. У 1913 р. за ініціативою П. З. Рябкова при місцевому Товаристві розповсюдження писемності і ремесел була зроблена спроба відновити роботу музею, який припинив свою діяльність наприкінці XIX ст. В першу чергу було поставлено завдання відкрити художній відділ, а саме галерею живопису та скульптури. Однак, з початком Першої світової війни Товариство припинило свою діяльність.¹⁸

Вже за часів радянської влади, після страшних пограбувань м. Єлисаветграда військами отамана Григор'єва та генерала А.Денікіна, які нанесли важкий удар по музейній справі, П.З.Рябков у листопаді 1922 р. створив історико-археологічний музей. Окрім того, в цей же час він став ініціатором та організатором виставки, присвяченій 5-й річниці революції¹⁹. В результаті на кінець 1922 р. в м. Єлисаветграді було створено та діяло два музеї – музей Революції, яким завідував П. З. Рябков та музей під керівництвом Д. І. Карабіновича (нині Кіровоградський обласний краєзнавчий музей). У 1924 р. П.З.Рябков написав докладну працю «Музейна справа в м. Зінов'ївську та його окрузі раніше і нині» (1883-1924), яка на сьогоднішній день є головним історичним документом при

вивченні історії створення та становлення Кіровоградського обласного краєзнавчого музею.

Але роки давали про себе знати. У квітні 1925 р. П. З. Рябков залишив службу в державних установах, а 25 грудня 1926 р. він помер.

Довгий час ім'я та праці П. З. Рябкова були відомі лише невеликому колу архівних і музейних працівників Кіровоградщини та Херсонщини. Нині це ім'я повертається до нас і, маємо надію, займе належне місце у вітчизняній історії, а його історичні та етнографічні праці побачать світ.

¹ Кіровоградський обласний музей (далі КОМ). – 133000. – АІ – Інв. №5882/1.

² Державний архів Кіровоградської області (далі ДАКО). – Ф.304. – Оп.1. – Спр.1. – Арк. 3а.

³ Там само. – Арк. 3б.

⁴ КОМ.133000.АІ. – Інв. №5882/1.

⁵ Державний архів Херсонської області (далі ДАХО). – Ф.317. – Оп.1. – Спр. 8. – Арк. 1-6.

⁶ Там само. – Ф. 304. – Оп. 1. – Спр.1, Арк.3в.

⁷ КОМ 133000 АІ. – Інв. №5882/1.

⁸ ДАКО. – Ф.304. – Оп.1. – Спр.1. – Арк. 3д.

⁹ Там само. – Спр.54. – Арк. 1-3.

¹⁰ Там само. – Спр.2. – Арк. 5-6.

¹¹ КОМ.133000. – АІ.-Інв. №5882/1.

¹² ДАКО. – Ф.304. – Оп.1. – Спр.152. – Арк. 1-6.

¹³ Там само. – Спр.1. – Арк. 3д.

¹⁴ Там само. – Спр.22. – Арк. 3.

¹⁵ Там само. – Спр.4. – Арк. 1-3.

¹⁶ Там само. – Спр.50. – Арк. 5,7-10.

¹⁷ Там само. – Арк. 1-4.

¹⁸ Там само. – Спр.58. – Арк. 10.

¹⁹ Там само. – Ф.816. – Оп.1. – Спр.70. – Арк. 6.

КІНОФОТОДОКУ- МЕНТОЗНАВСТВО